

О. І. Чебан,
к. держ.упр.,
докторант ОРІДУ НАДУ,
м. Одеса

ФІЛОСОФІЯ ПОЗИТИВІЗМУ ТА ПОСТПОЗИТИВІЗМУ В ОЦІНЮВАЛЬНОМУ ДОСЛІДЖЕННІ

Проаналізовано підходи до оцінювання державних програм і політик, на які мав вплив позитивізм як науковий напрямок, а також розвиток методології, зміни концепцій та парадигм позитивістського наукового дослідження. Визначено характерні риси, притаманні позитивістському оцінювальному дослідженню, його принципи та характеристики. Розглянуто ідею адекватності застосування позитивістського оцінювального дослідження в державному управлінні.

Ключові слова: оцінювання державних програм і політик, позитивістські підходи до оцінювального дослідження.

Не викликає сумніву, що розуміння законів суспільного життя і відповідної політики, що його регулює, викликає багато складнощів. Можна зазначити, що нагальна потреба керівників вищих щаблів управління в послідовних аналітичних визначеннях або парадигмах, що допомагають розумінню великої кількості фактів, які оточують питання політики, не буде повністю задоволено. Відповідно нові погляди на формування соціально-економічної політики потребує продовження аналітиками досліджень державної політики задля полегшення ідентифікації небажаних результатів і допомоги у виробленні коригуючих дій уряду.

В. Карр і С. Кемміс припускають, що суб'єктивні й соціальні фактори відіграють важливу роль у виробленні знання і що знання може бути точніше зрозумілим у психологічних і соціальних визначеннях, ніж просто в логічних або епістемологічних. Вони зазначають, що дійсність скоріше суб'єктивна і побудована та усвідомлена через дії людей. Позитивістські теорії не в змозі визнати важливість інтерпретацій і визначень, що використовують люди для того, щоб зробити дійсність зрозумілою, не в змозі ідентифікувати явища, які будуть пояснені [1]. Отже, постає потреба у винаходженні підходів до

оцінювального дослідження, яке більш безпосередньо відносилося до роботи практиків. Різноманітні парадигми дослідження – якісні, кількісні, натуралістичні і т.п. мають свої обмеження тому не можуть забезпечити зв'язок між теорією і практикою. Тому постає потреба в розгляді відповідних парадигм позитивізму і постпозитивізму в оцінювальному дослідженні як ортодоксального наукового методу з його орієнтуванням на об'єктивність, експериментування і індукцію.

Проблемам застосування позитивістських парадигм в оцінювальних дослідженнях присвятили свої праці І. Губа, І. Лінкольн, Ф. Мадаус, Ж. Сандберг, М. Скрайвен, Д. Штуфлбим, А. Фанслоу. Головною характеристикою робіт даних дослідників є намагання визнати позитивістську парадигму оцінювального дослідження як таку, що спирається на фактологію і верифікацію, які дозволяють визначити дійсність.

Метою статті є розгляд підходів до оцінювання державних програм і політик на які мав вплив позитивізм як науковий напрямок. Розглянути розвиток методології, зміни концепцій та парадигм позитивістського наукового дослідження

Оцінювання – невід'ємна частина нашого повсякденного життя яка має вплив на наше розуміння політичного управління суспільним сектором, управління проектом, управління бюджетом, управління людськими ресурсами, організаційного розвитку, управлінського розвитку і багатьох інших сферах. Без певного знання філософії або контексту, оцінювання може стати процесом результати якого не будуть відповідати істині. Філософія забезпечує принципи, які можуть діяти як гід, коли теорія не здатна відповісти на специфічні питання.

Позитивізм – науковий напрямок, який доводить, що джерелом істинного знання є емпіричні, конкретні науки, що мають об'єктивні методи, а не умоглядні міркування. Єдиною формою знання при позитивізмі стає наукове знання, визнається відносність (релятивність) пізнання. Важливою рисою наукового знання є емпіризм – суворе підпорядкування уяви спостереженню. Ще однією рисою наукового знання є прагматизм, тобто вчені перестають бути

ерудитами і енциклопедистами. Отже, знання стає позитивним: корисним, точним, достовірним і ствердним [2].

Неопозитивізм як розвиток позитивізму передбачав перевірку висловлювань (термінів), безпосереднє порівняння пізнавальних образів з фактами об'єктивної реальності, що склало основу процедуру верифікації (перевірки). Так, як світ – це сукупність фактів, то він є універсамом мови й завданням філософії стає чіткість висловлювань і речень. Функцією філософії є роз'яснення діяльності людини в мовному світі, тобто філософія – це не теорія, а діяльність, метою якої є чіткість висловлювань [2].

Неопозитивісти наголошують, що людина повинна оперувати лише осмисленими положеннями та поняттями, отже всі висловлюванні і поняття повинні розподілятися на осмисленні (істинні) та науково неосмислені, неістинні. Безглуздими положеннями і поняттями є всі філософські положення і поняття, оскільки вони є найбільш загальними і не піддаються верифікації (перевірці) і не можуть бути зведені до первинних, атомарних висловлювань, що фіксують конкретний факт реальності.

У зв'язку з тим, що неопозитивізму не вдалося віднайти наукових критеріїв оцінювання висловлювань, починається новий цикл пошуків, неопозитивізм вступає (кінець 50-х – початок 60-х рр. ХХ ст.) до нового етапу свого розвитку – постпозитивізму.

Постпозитивісти зробили спробу подолати труднощі, що виникли в логічному позитивізмі і які пов'язані з абсолютизацією ролі емпіричних даних людського пізнання (суб'єктивно витлумачених факторів). Було запропоновано замінити «верифікацію», метою якої є встановлення істинності тверджень шляхом їх підтвердження фактами, так званою фальсифікацією, тобто пошуками фактів, які не підтверджують, а спростовують певне твердження.

Розвиток сучасних концепцій науки (наукознавства) виходить за межі типових для неопозитивізму проблем. На відміну від аналізу «готового» знання і безпосереднього предмету – мовного аналізу цього знання, сучасні концепції ставлять питання: як розвивається наука, як відбувається зміна наукових теорій,

яке співвідношення між старою і новими теоріями тощо? Контекст суспільного життя й культури розглядається через призму науки. Дослідники починають оперувати поняттям «парадигма» – прийнята модель, зразок постановки і розв’язання наукових проблем, «зміна парадигм» й означає наукову революцію. Близькими до позитивістської традиції є вчення прагматизму (грец. pragma — справа, дія), зокрема інструменталізму. Прагматизм часто розглядають як концептуальне (понятійно-теоретичне) оформлення такої риси американського менталітету, як практицизм, діловитість, прагнення до життєвого успіху, до корисного ефекту будь-якої діяльності [3].

Оперуючи традиційним для позитивістського напрямку поняттям «досвід», прагматисти розглядають його (досвід) як низку ситуацій, які ставлять перед людиною проблеми, що вимагають розв’язання. Смісл понять, концепцій, на їх думку, полягає в тому, що вони вказують способи і правила розв’язання проблем, досягнення бажаного ефекту, тобто виконують «інструментальну» функцію. «Істинними» є ті поняття і теорії, які дають найбільший ефект, «працюють», приносячи користь. Таким чином, істинність – це практична користь. Наприклад, релігія – істина, бо вона виконує корисну, потрібну людині «психотерапевтичну» функцію. При такому розумінні відношення істинності (відповідності наших думок, понять, концепцій об’єктивній дійсності) і практичної ефективності ототожнюється; поняття істини суб’єктивується.

Е. Б. Райан зазначає, що постпозитивістські принципи оцінювального дослідження підкреслюють значення і створення нового знання, також здатні підтримати громадські рухи, які прагнуть змінювати світ і сприяти соціальній справедливості [4].

Постпозитивістське оцінювальне дослідження має такі характеристики:

– дослідження є широким, а не спеціалізованим – багато різних речей кваліфікуватися як наукові дослідження;

– теорія і практика не можуть бути розділені. Ми не можемо дозволити собі ігнорувати теорію заради «тільки фактів»;

– вмотивованість та прихильність дослідника до дослідження має

вирішальне значення для ініціативи;

– твердження, що дослідження використовує вірну техніку для збору та класифікації інформації є в даний час невідповідним [5].

Використовуючи науковий метод і мову, для дослідження і опису людського досвіду, як передбачається постпозитивістами, тримає дослідження вільним від цінностей, політики і ідеології дослідника. Позитивістські дослідники вважають, що вони можуть досягти повного розуміння явищ, на основі експериментів і спостережень. Розуміння і знання вважається продуктом прямого досвіду, що інтерпретується через раціональну дедукцію.

Позитивістський підхід до дослідження має два положення. По-перше, він змушує людей вважати, що якщо соціальні дослідження проводяться належним чином, вони будуть слідувати моделі природничих наук і забезпечувати чіткий, однозначний шлях до причини виникнення тих чи інших соціальних чи психологічних явищ. Деякі припускають, що він може передбачити соціальні тенденції і навіть може бути використаний для управління подіями. Свого часу було припущення, що позитивістсько-емпіричні дослідження могли виробити науку про суспільство. Це припущення у свою чергу, стало можливим завдяки припущенню, що існує взаємно-однозначна залежність між соціальними явищами та їх причинами. Більшість дослідників справедливо розглядають припущення про причини з обережністю, визнаючи, що рідко можна показати пряму причину для деяких аспектів соціального життя. Але, навіть коли люди визнають складність соціальних явищ і складність опису їх науковим способом, припущення можуть зберігатися про те, як повинне виконуватися дослідження.

По-друге, твердження, що проведення соціологічних досліджень за науковою моделлю може зменшити цінність дослідження як цінного інструменту в розумінні різноманітності і складності суспільного життя. Цей науковий підхід, який підтримує позитивізм, як справедливо вважають, є невідповідним коли справа доходить до пізнання про, те як люди живуть, як вони дивляться на світ, як вони змінюють його тощо.

Сучасність доводить, що природнича модель науки стала домінувати в соціальних дослідженнях і отримала назву позитивістський емпіризм. Позитивістське дослідження керується вірою в те, що використання правильних методів забезпечить правильні відповіді. Дані цілі безпосередньо пов'язанні з методами досліджень, що використовуються – описового дослідження, кореляційного дослідження, причинно-порівняльного дослідження, експериментального дослідження [6].

Йорген Зандберг наводить наступні характеристики позитивістського наукового дослідження (див. табл. 1) (підготовлено за [7]).

Таблиця 1

Характеристики позитивістського наукового дослідження

<i>Метатеоретичні припущення</i>	<i>Характеристика позитивізму</i>
Онтологія	Людина (дослідник) і дійсність є окремими
Епістемологія	Об'єктивна реальність існує поза людського розуму
Дослідження об'єкта	Об'єкт дослідження має якості, які існують незалежно від дослідника
Метод	Статистика, контент-аналіз
Теорія істини	Співвідношення теорії істини: один до одного картографія між викладами дослідженнями та реальністю
Дійсність	Впевненість: дані дійсно вимірюють дійсність
Надійність	Відтворюваність: результати дослідження можуть бути відтворені

Дослідники Губа і Лінкольн запропонували розглядати еволюцію оцінювання з точки зору трьох поколінь та запропонували розглянути четверте покоління оцінювання на основі конструктивізму [8-9].

Так, до першого покоління оцінювання яке отримало назву «покоління вимірювання», вони віднесли до періоду коли широко застосовувалися різноманітні види вимірювань для оцінювання учнів шкіл з метою визначення особистого прогресу в навчанні і фактичного впливу на це ресурсів, що використовувалися в школі. Таким чином, в ранніх оцінках програм і політики, вимірювання ефективності вважалося вирішальним. Також ці методи застосовувалися у вербуванні військових і під час дослідження руху ставки заробітної плати у переробній промисловості.

З плином часу все більше дослідників і практиків висловлюють думку

про те, що ці методи вимірювання виявляються недостатніми. Дослідження повинне бути пов'язаним з цілями у будь-якій сфері політики задля пов'язання ресурсів на вході з виходом бажаних результатів [10].

Друге покоління оцінювання Губа і Лінкольн відносять методи, які застосовувалися між 1930-1950 рр., що впроваджували додатково вимірювання з врахуванням досягнення цілі. Вони стали використовуватися в декількох областях політики, включаючи міський та регіональний розвиток. Вайс зазначає, що труднощі виникали відносно визначення цілей із-за небажання осіб, що приймають рішення, заявляти не більше ніж довгий список благочестивих і часто не сумісних банальностей [11]. Крім того було небажання виділяти ресурси для довготермінового розвитку під час швидкого росу добробуту держави. Це зумовило необхідність судити про розвиток за допомогою зовнішніх стандартів, але якщо наукове оцінювання повинне бути виконано, ці стандарти повинні бути вільним від цінностей.

Попит на висновки оцінювання призвів до великої кількості оцінок, що включали до себе зовнішні стандарти. Модель Скривена оцінювання «без цілей» розглядається як представник того покоління оцінювання [12]. Він стверджує, що судження лежить в основі оцінювання та описує як воно може біти включена в об'єктивну та аналітичну структуру. Нехтуючи цілями оцінювач може вільно сконцентруватися на всіх ефектах програми, включаючи сторонні ефекти.

Третє покоління методів оцінювання запозичило методи з наукового менеджменту та методи, що увійшли в практику державних установ під впливом неоліберальної ідеології, тобто все більше зверталися до ринкових методів управління в розробці політики.

Розвиток четвертого покоління оцінювання було реакцією на домінуюче положення позитивістської парадигми. Декілька підходів приймають постпозитивістський виклик інтерактивної об'єднаної оцінки, серед яких натуралістичний оперативний підхід, мультиплікативні моделі, проектний підхід.

А. Флоун визначає основні стандарти позитивістського оцінювального

дослідження: методологічні, сервісні та етичні стандарти. Методологічні стандарти спрямовані на проблеми, що пов'язані з тим як дослідження буде проведено; сервісні визначають своєчасність та рентабельність дослідження; етичні спрямовані на юридичні та етичні проблеми дослідження. Слово «стандарт» визначається як оператор, що використовується в якості основи для оцінки якості [13].

Таблиця 2

Основні стандарти позитивістського оцінювального дослідження

<i>I. Методологічні стандарти</i>	
Стандарти для визначення проблем	– проблема має пізнавальне значення – зв'язки між проблемою, теорією та відповідними дослідженнями є явними – конкретні гіпотези для перевірки у дослідженні сформульовані та перемінні оперативно визначенні, якщо це необхідно
Стандарти для проведення вибірки	– головні особливості населення є описаними – методика для типової вибірки чітко представлена – збір даних вибірки є репрезентативним і безпристрасним – розмір вибірки відповідає рекомендаціям щодо мінімального розміру для відповідного дизайну дослідження.
Стандарти для інструментарію дизайну	– інструменти описані в термінах цілі та змісту; – представленні відповідні докази валідності інструментів включаючи за необхідністю коефіцієнти – представлені відповідні докази надійності інструментів з точки зору типу та об'єму
Стандарти аналізу даних	– критерії, що стосуються невивантажених даних були визначенні та поясненні – використані статистичні методи значимі для аналізу даних – альфа-рівні значимості є підходящими для дослідження – тестування значень інтерпретується з використанням відповідних ступенів свободи
<i>Стандарти результатів та дискусії</i>	– результати обговорюються в термінах вихідної гіпотези – узагальнення відповідного дослідження виконані і обмеження дослідження визнані – теоретичне і практичне значення дослідження представленні
<i>II. Сервісні стандарти</i>	
А. Результати дослідження готуються для професійного та широкої аудиторії	
В. Результати дослідження представлені у відповідній аудиторії своєчасно	
<i>III. Етичні стандарти</i>	
А. Результати досліджень представлені точно і таким чином, що узгоджується з теоретичною та методологічною перспективою використання	
В. Дослідження проводиться таким чином, щоб права людини були визнані і захищені	
С. Авторство рукопису вказує не тільки на замовників, а також на тих, хто несе відповідальність за її захист	
D. Спонсори, політики та інші користувачі наукового супроводу сприяють цілісності дослідження	

Позитивізм до останнього часу залишався потужною основою дослідження суспільства і суспільних явищ. Головною перевагою позитивістських досліджень є те, що вони покликані визначити практичну користь для впровадження її в життя. Таким чином, сам смисл понять і концепцій полягає у тому, щоб забезпечити «інструментальну» функцію при розв'язанні проблем і досягнення бажаного результату. Позитивістське дослідження, головним чином, ґрунтується на експерименті та спостереженні і є «вільним» від цінностей політики і ідеології дослідника. Отже, таке розуміння істини було покладено у позитивістське оцінювальне дослідження програм і політик, й головним у цьому процесі було визначення їх ефективності.

Зміни у підходах до позитивістського оцінювального дослідження вимагали додаткового вимірювання з врахуванням цілей програм і політик. Така постановка проблеми вимагає від політиків і розробників чітко уявляти собі цілі, які повинні бути досягнуті, що у свою чергу вимагало дискусю щодо їх визначення та узгодження. В умовах демократизації державного управління, дослідниками розробляються стандарти оцінювального дослідження в яких поступово впроваджуються елементи конструктивізму, який дозволяє враховувати думки учасників процесу. Таке положення справ створило умови для запровадження нових методів оцінювальних досліджень, що містили у особі елементи позитивістських та конструктивістських підходів.

Список використаних джерел:

1. Carr W. Becoming critical: education, knowledge and action research / W. Carr, S. Kemmis. – London : The Falmer Press, 1986.
2. Планк М. Позитивизм и реальный внешний мир / М. Планк // Вопросы философии. – 1998. – № 3. – С. 39.
3. Микешина Л. А. Философия науки: современная эпистемология. Научное знание в динамике культуры. Методология научного исследования: учеб. пособие / Л. А. Микешина. – М. : Прогресс-Традиция; МПСИ; Флинта, 2005. – 464 с.
4. Ryan Anne B. Post-Positivist Approaches to Research / Anne B. Ryan // Researching and Writing your thesis: a guide for postgraduate students. – MACE : Maynooth Adult and Community Education, 2006. – P. 12–26.
5. Schratz M. Research as Social Change / M. Schratz, R. Walker. – London : Routledge, 1995.
6. Borg W. R. Educational research / W. R. Borg, M. D. Gall. – N.-Y. : Longman, 1989.
7. Weber R. Editors Comments: The Rhetoric of Positivism versus Interpretivism: A Personal View / R. Weber. – MIS Quarterly. – 28(1). – 2004.

8. *Guba E. G. The Paradigm Dialog* / E. Guba. – Newbury Park, CA : Sage, 1990.
9. *Guba E. G. Fourth Generation Evaluation* / E. G. Guba, Y. S. Lincoln. – Newbury Park, CA : Sage, 1989.
10. *Madaus G. F. Evaluation Models: Viewpoints on Educational and Human Services Evaluation* / G. F. Madaus, M. Scriven, D. L. Stufflebeam. – The Hague : Kluwer-Nijhoff, 1983.
11. *Weiss C. H. Evaluation Research Methods of Assessing Program Effectiveness* / C. H. Weiss. – Englewood Cliff, NJ : Prentice Hall, 1972.
12. *Scriven M. «Goal-free Evaluation»* in E. R. House (ed.) / M. Scriven. – *School Evaluation : The Politics and Process*, 1973. – P. 319–328.
12. *Fanslow Alyce M. Standards for positivistic research* / Alyce M. Fanslow // *Journal of Family and Consumer Sciences Education*. – Vol. 12 (1).

Cheban A. Philosophy of positivism and post-positivism is in evaluating research.

The article discusses approaches to the evaluation of government programs and policies, which have influence positivism as a scientific direction. The development of a methodology change concepts and paradigms of positivist research is considered. Discusses basic characteristic inherent positivist evaluation studies, considered its principles and features. Explores the idea of the adequacy of the application of positivist evaluation research in public administration.

Key words: the evaluation of government programs and policies, positivist approaches to valuation.

Чебан А. И. Философия позитивизма и постпозитивизма в оценочном исследовании.

В статье рассматриваются подходы к оцениванию государственных программ и политик, на которые имели влияние позитивизм как научное направление. Рассмотрено развитие методологии, изменение концепций и парадигм позитивистского научного исследования. Определяются характерные черты, присущие позитивистскому оценочному исследованию, рассматриваются его принципы и характеристики. Рассматривается идея адекватности применения позитивистского оценочного исследования в государственном управлении.

Ключевые слова: оценивание государственных программ и политик, позитивистские подходы к оценочному исследованию.